Opgesteld door: Christa Teurlings (Kennismakelaar)
Vraagsteller: Intern Begeleider PO-instelling

Referentie: Kennisrotonde. (2020). *Welke interventies van een schoolleider bevorderen dat lerarenteams het eigenaarschap van leerlingen gaan versterken?* (KR. 903). Den Haag: Kennisrotonde.

13 mei 2020

Vraag

Welke interventies van een schoolleider bevorderen dat lerarenteams het eigenaarschap van leerlingen gaan versterken?

Kort antwoord

Er is geen direct onderzoek beschikbaar naar het effect van schoolleidersinterventies op het eigenaarschap van leerlingen. Wel biedt onderwijsinnovatieliteratuur enkele aanknopingspunten. Naast meer algemene innovatieliteratuur betreft het in het bijzonder literatuur over innovatietrajecten die gericht zijn op 'leren leren' en het bevorderen van leervaardigheden.

Deze aanknopingspunten zijn: het bevorderen en ondersteunen van een samen lerende en onderzoekende schoolcultuur en het (her)ontwerpen van het onderwijs. Het gaat bijvoorbeeld om interventies voor praktijknabije professionalisering van leraren en lerarenteams, interventies voor een op samen leren en onderzoeken gerichte cultuur en interventies voor het gezamenlijk in netwerken (her)ontwerpen en onderzoeken van het onderwijs, zo mogelijk samen met onderzoekers.

Toelichting antwoord

Bevorderen van eigenaarschap van leerlingen is veel meer dan louter autonomie geven

Leerlingen tonen eigenaarschap voor het leren als ze actief de verantwoordelijkheid nemen voor het eigen leerproces en -resultaat (Conley & French, 2014; Zimmerman & Schunk, 2001). Dit lukt leerlingen beter als zij ook in staat zijn om het eigen leerproces te sturen en te bewaken.
Scholen die aandacht besteden aan het bevorderen van eigenaarschap van hun leerlingen, doen dit om de leerprestaties van hun leerlingen te verbeteren maar ook om

ze goed voor te bereiden op de toekomst (bv Aarssen e.a., 2010; Van den Bergh & Ros, 2015).
Om het eigenaarschap bij leerlingen te bevorderen helpt het vaak *níet* om leerlingen louter meer autonomie te geven (Kirschner, e.a., 2006). Belangrijk is *wèl* dat leraren samen met de leerling haalbare en uitdagende doelen stellen (Hattie, 2014), dat zij leerstrategieën onderwijzen ('leren leren') en inbedden in de lesstof (bv Sins, 2019), dat zij procesgerichte feedback geven en de begeleiding geleidelijk afbouwen (Hattie & Timperley, 2007).
Meer informatie is te vinden in een eerder antwoord van de Kennisrotonde (2020a) over het bevorderen van eigenaarschap van leerlingen in het primair onderwijs.

Er is geen direct onderzoek naar schoolleidersinterventies die bevorderen dat lerarenteams het eigenaarschap van leerlingen gaan versterken

Er is in het algemeen geen direct onderzoek gedaan naar het effect van interventies van schoolleiders op het eigenaarschap van leerlingen. Zowel in effectstudies van schoolleidersinterventies als in onderwijsinnovatieliteratuur hebben we onvoldoende onderzoek gevonden. De laatstgenoemde literatuur biedt wel enkele aanknopingspunten.

- *Effectiviteitsstudies kijken veelal naar cognitieve leeropbrengsten en niet naar eigenaarschap*

In studies naar schooleffectiviteit kijken onderzoekers niet naar het effect van schoolleiders-interventies op eigenaarschap van leerlingen, maar naar het mogelijke effect op cognitieve leeropbrengsten van leerlingen. Vaak zijn dit de prestaties van leerlingen op taal- en rekentoetsen. Onderzoek naar het effect van schoolleidersinterventies op motivatie, leervaardigheden of eigenaarschap van leerlingen daarentegen is er eigenlijk niet (Neeleman, 2019; Scheerens, 2016).

Diverse onderzoekers hebben inmiddels wel laten zien dat schoolleiders niet een *direct* effect op cognitieve leeropbrengsten van leerlingen hebben, maar een *indirect* effect. Dit indirecte effect verloopt veelal via schoolklimaat en de onderwijskundige organisatie (Schmidt, 2009). Er is echter nog veel onbekend over welke factoren en welke interventies van de schoolleider hierbij van belang zijn.

- *Onderzoek naar de rol van de schoolleider bij verander- of verbetertrajecten in scholen biedt wel enkele aanknopingspunten*

Al ontbreekt ook binnen de innovatieliteratuur uitgebreid empirisch onderzoek naar de rol van de schoolleider bij het versterken van eigenaarschap van leerlingen, het onderzoek biedt wel enkele relevante aanknopingspunten. Bij het willen versterken van eigenaarschap van leerlingen streven scholen immers ook naar verbeteringen of vernieuwingen van de onderwijsdoelstellingen en zijn er aanpassingen nodig in de school, in de klas, in het curriculum en lesmaterialen (zie Kennisrotonde, 2020b).

Relevante onderzoeken gaan bijvoorbeeld over het realiseren van 'leren leren', of over het ontwikkelen van de zogenoemde 21e eeuwse vaardigheden, zoals het leren van vaardigheden voor zelfstandig leren. Deze onderzoeken laten zien dat fundamentele veranderingen in het ontwerp van het onderwijs en het bevorderen van een samen lerende en onderzoekende cultuur belangrijk zijn.

Zo is er begin van deze eeuw langdurig onderzoek gedaan naar o.a. een veranderinitiatief in Zuid-Australië, dat gericht was op 'leren leren', waaraan 200 scholen meededen (zowel primair, secundair als voorschools onderwijs). Aan het project lag een constructivistische leertheorie ten grondslag en het doel was te zorgen voor condities voor meer betrokkenheid bij het leren (Peters en Le Cornu, 2008), en het verbeteren van leervaardigheden en levenslang leren (Goldspink & Foster, 2014).
Tijdens de eerste jaren van dit veranderinitiatief werden twee kleinschalige interviewstudies onder schoolleiders uitgevoerd (Peters en Le Cornu, 2008). De schoolleiders hadden onder meer ervaren dat het binnen het `leren-leren'-project belangrijk is om de focus te leggen op het herontwerpen van het onderwijs, en om een cultuur op te bouwen die gericht is op samen leren en samen herontwerpen van het onderwijs. Ook vervolgonderzoek (bestaande uit casestudies en kwalitatief onderzoek) toonde aan dat voor het versterken van 'leren leren' bij leerlingen diverse samenhangende factoren en interventies belangrijk waren (Goldspink & Foster, 2014), onder andere door bij leraren een dieper begrip van leertheorieën te bewerkstelligen. Bij scholen die fundamentele culturele en pedagogische veranderingen gerealiseerd hadden, hadden lerenden meer eigenaarschap in leren gekregen en behaalden zij onder meer hogere scores in rekenen en taal en metacognitieve vaardigheden.

Naast deze onderzoeken rondom het genoemde 'leren leren'-project is er onderzoek gedaan naar innovatief leiderschap om 21e-eeuwse vaardigheden te ontwikkelen, zoals vaardigheden in het zelfstandig leren. Zo deed Owen (2015) onderzoek in drie innovatieve scholen in Zuid-Australië. Zij concludeerde op basis van documentstudie, vragenlijstonderzoek en interviews dat het belangrijk is een leiderschapsvisie te hebben op de nieuwe pedagogische praktijken, het goede voorbeeld te geven en te bouwen aan commitment van het personeel. Dit zijn tamelijk algemene vereisten voor geslaagde onderwijsinnovaties. Daarnaast zijn het bevorderen en ondersteunen van een samen lerende en onderzoekende cultuur en het tot stand brengen van samenwerkende en professionele leerteams belangrijk gebleken.

- *Enkele bevindingen uit meer algemene innovatieliteratuur*

Ook uit meer algemene innovatieliteratuur blijkt dat het versterken van een op leren en onderzoeken gerichte cultuur en structuur in de school en het ondersteunen van het gezamenlijk (her)ontwerpen van het onderwijs belangrijk zijn voor verdere kwaliteitsverbetering van het onderwijs. In veel van deze literatuur zijn ook concrete aanbevelingen voor interventies te vinden.

Zo werken praktijknabije interventies voor professionalisering van leraren(teams) in het algemeen beter dan interventies, die *niet* aansluiten bij het eigen werk, voorkeur, ervaringen en/of praktijkvraagstukken van betrokkenen (Van Veen e.a., 2010). Ook het bevorderen en faciliteren van het samen werken en leren van leraren ondersteunt in het algemeen de professionele ontwikkeling van leerkrachten en het schoolteam (Berkvens, e.a., 2008; Castelijns, e.a., 2009; Doppenberg, 2012; Verbiest, 2009, 2014).

Daarnaast draagt het bevorderen van een onderzoekende cultuur en van collectief leren ook bij aan verdere professionalisering van leraren(teams) en de ontwikkeling van het onderwijs (Amels, e.a., 2019; Ros & Keuvelaar-Van den Berg, 2017; Uiterwijk-Luijk, 2017; Uijterwijk-Luijk, e.a., 2019). Ook het inrichten en ondersteunen van netwerken voor gezamenlijk onderzoeksmatig werken, eventueel in samenwerking met onderzoekers, kan onder bepaalde condities, interventies en processen behulpzaam zijn. Hierbij kan gedacht worden aan professionele leergemeenschappen (Hargreaves & Fullan,

2012; Sligte, e.a., 2018; Verbiest, 2004), ontwikkel- en onderzoeksgroepen waarin onderwijsprofessionals samen werken aan het ontwikkelen en onderzoeken van nieuwe (ict-)toepassingen voor de eigen onderwijspraktijk (Voogt, e.a., 2019), kenniswerkplaatsen of werkplaatsen onderwijsonderzoek (NRO & PO-Raad, 2018; Zuiker e.a., 2017).

Belangrijk bij deze netwerken is echter om de verschillende condities, interventies en processen in samenhang en in wederzijdse afhankelijkheid aan te pakken, te faciliteren en te ondersteunen (Verbiest, 2004; Zuiker, e.a., 2017). Het is in het algemeen gunstig als er in deze netwerken sprake is van een gedeelde uitdaging en ambitie, van vertrouwen (zie ook Zheng, e.a., 2018) van wederzijdse afhankelijkheid en gelijkwaardigheid, en een op leren en ontwikkeling gerichte structuur en cultuur. Deze cultuur, werkwijze en randvoorwaarden zijn al vanaf de start van de genoemde netwerken van belang (zie ook Van den Berg & Teurlings, 2019).

Geraadpleegde bronnen

Aarssen, J., Bolt, L., Leseman, P., Davidse, N.J., De Jong, M.T., Bus, A.G., & Mesman, J. (2010). *Zelfsturing als basis voor de ontwikkeling van het kind.* Speciale editie. No. 9. Utrecht: Sardes.

Amels, J., Krüger, M., Suhre, C., & Van Veen, K. (2019). Impact of inquiry-based working on the capacity to change in primary education. *Journal of Educational Change*, *20*(3), 351-374.

Berkvens, M., De Groot, S., Van der Linden, R. Nieuwland, L., & Teurlings, C. (2008). *Werken in teams in het primair onderwijs. Een onderzoek naar de mogelijkheden en gevolgen voor personeel.* Den Haag: SBO. ISBN 978-90-77864-26-5

Castelijns, J., Koster, B., & Vermeulen, M. (2009). *Vitaliteit in processen van collectief leren: samen kennis creëren in basisscholen en lerarenopleidingen*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Conley, D. T., & French, E. M. (2014). Student ownership of learning as a key component of college readiness. *American Behavioral Scientist*, *58*(8), 1018–1034.

Doppenberg, J. (2012). *Collaborative teacher learning: settings, foci and powerful moments.* Thesis. Eindhoven: University of Technology/ESoE/Fontys/ICO.

Goldspink, C., & Foster, M. (2014). Learning to learn at a whole system level: development of the South Australian teaching for effective learning framework. *Learning to learn: International perspectives from theory and practice*, 152-177.

Hargeaves, A., & M. Fullan (2012). *Professioneel Kapitaal. De transformatie van het onderwijs in elke school.* Den Haag: Stichting Duurzaam Leren.

Hattie, J. (2014). *De impact van Leren zichtbaar maken. Het bewijs in kaart gebracht.* Rotterdam: Bazalt.

Hattie J. & Timperley H. (2007). The Power of Feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81–112. DOI: 10.3102/003465430298487.

Kennisrotonde (2020a). *Hoe kunnen leraren het eigenaarschap van leerlingen in het primair onderwijs versterken.* (KR. 860). Den Haag: Kennisrotonde.

Kennisrotonde (2020b). *Wat zijn effectieve interventies van schoolleiders om op hun school curriculumontwikkeling te bevorderen?* Den Haag: Kennisrotonde.

Kirscher, P.A., Sweller, J., & Clark, R.E. (2006). Why minimal guidance during instruction does not work: an analysis of the failure of constructivist, discovery, problem-based, experiential and inquiry-based teaching. *Educational Psychologist*, *41*(2), 75-86.

Neeleman, A. (2019). *Schoolleiders en schoolautonomie: ambities, drijfveren en verantwoording.* Nederlandstalige bewerking van het proefschrift. Maastricht: University Press Maastricht.

NRO, & PO-raad (2018). Samen onderzoeken werkt! Werkplaatsen Onderwijsonderzoek; brug tussen onderzoek en praktijk. Den Haag/Utrecht: NRO/PO-raad.

Owen, S. (2015). Innovative Leadership for Twenty-First Century Skill-Building: The Principal's Role in Establishing Futures-Oriented Teacher and Student Learning Cultures and Practices. *The International Journal of Educational Organization and Leadership* 22 (4), 45-56.

Peters, J., & Le Cornu, R. (2008). Leading Educational Redesign. *International Journal of Learning*, *15*(4), 99-109.

Ros, A., & Keuvelaar-Van den Bergh, L. (2017). *Scan onderzoekscultuur in de school en interventiekaarten. Kwaliteitsreeks Opleidingsscholen.* Utrecht: PO-Raad en VO-Raad.

Scheerens, J. (2016). *Educational effectiveness and ineffectiveness. A critical review of the knowledge base.* Dordrecht: Springer.

Schmidt, G. (2009). *School leadership: perceptions and actions*. Academisch Proefschrift Universiteit Amsterdam. Amsterdam: UvA.

Sins, P.H.M. (Ed), (2019*). iSELF - Aanpak voor het bevorderen van zelfsturend leren door leraren.* Deventer: Saxion Progressive Education University Press.

Sligte, H.W, Admiraal, W.F., Schenke, W., Emmelot, Y.E., Jong, L.A.H. de. De School als PLG. *Ontwikkeling van scholen voor voortgezet onderwijs als professionele leergemeenschappen. Onderzoeksrapport*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. (Rapportnummer 991, projectnummer 20652)

Uiterwijk–Luijk, L. (2017). Inquiry-based leading and learning in primary education. *Inquiry-based working by school boards, school leaders and teachers and students' inquiry habit of mind (Proefschrift).* Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Uiterwijk-Luijk, L., Krüger, M., & Volman, M. (2019). *Promoting inquiry-based working: Exploring the interplay between school boards, school leaders and teachers*. *Educational Management Administration & Leadership*, *47*(3), 475-497.

Van den Berg, N., & Teurlings, C. (2019). *Van praktijkvraag naar onderzoeksvraag. Een handreiking voor onderwijsprofessionals en onderzoekers.* Den Haag: NRO Kennisrotonde.

Van den Bergh, L., & Ros, A. (2015). *Begeleiden van actief leren. Theorie en praktijk van zelfsturing en samenwerking.* Bussum: Coutinho.

Van Veen, K., Zwart, R. C., Meirink, J. A., & Verloop, N. (2010). *Professionele ontwikkeling van leraren: een reviewstudie naar effectieve kenmerken van professionaliseringsinterventies van leraren.* ICLON/Expertisecentrum Leren van Docenten.

Verbiest, E. (2004). *Samen wijs. Bouwstenen voor professionele leergemeenschappen in scholen*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Verbiest, E. (2009). *Notities over de professionalisering van schoolleiders in tijden van nieuwe professionaliteit.* Tilburg: Fontys Hogescholen.

Verbiest, E. (2014). *Leren innoveren. Een inleiding in de onderwijsinnovatie.* Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Voogt, J., Pieters, J., & Pareja Roblin, N. (2019). Collaborative curriculum design in teacher teams: Foundations. In J. Pieters, J. Voogt, & N. P. R. (Eds.), *Collaborative curriculum design for sustainable innovation and teacher learning* (pp. 5-18). Cham: Springer Open.

Zheng, X., Yin, H., Liu, Y., & Ke, Z. (2016). *Effects of leadership practices on professional learning communities: The mediating role of trust in colleagues*. *Asia Pacific Education Review*, *17*(3), 521-532.

Zimmerman, B. J., & Schunk, D. H (2001). *Self-regulated learning and academic achievement: Theoretical perspectives*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Zuiker, I., Schot, W., Oomen, C., De Jong, A., Lockhorst, D., & Klein, T. (2017). *Succesvolle werkplaatsen: wat is er nodig voor een vruchtbare samenwerking tussen onderwijspraktijk, hogescholen en universiteiten?* Utrecht: Universiteit Utrecht en Oberon.

Meer Weten?

Kennisrotonde (2016). *Wat is er uit onderzoeksliteratuur bekend over de effectiviteit van samenwerking in netwerken van diverse actoren binnen het onderwijs?* Den Haag: Kennisrotonde.

Kennisrotonde (2017). *Hoe kom je tot verticaal alignment in het onderwijs?* Den Haag: Kennisrotonde.

Kennisrotonde. (2018). *Wat zijn condities voor zelfregie van leraren op hun professionele ontwikkeling en wat is de rol van de schoolleider als facilitator hiervan?* Den Haag: Kennisrotonde.

Kennisrotonde (2020c, in voorbereiding). *Bundeling professionalisering.* Den Haag: Kennisrotonde.

Uiterwijk, L. (2018a). Een onderzoekende cultuur in de basisschool. Zo kan het! *Basisschool management*, *2018*(5), 30-33.

Uiterwijk, L. (2018b). Goedkoop wc-papier is lekkerder! Over de onderzoekende houding van leerlingen in het primair onderwijs. In: Krüger, M. (Red.). *Onderzoeksmatig leidinggeven. Handreikingen voor schoolleiders en bestuurders.* Den Haag/Leuven: Acco, pp. 91-102.

Onderwijssector

Primair onderwijs,
Voortgezet onderwijs

Trefwoorden

Eigenaarschap, betrokkenheid, schoolleiders, PLG, collectief leren